

UGARİT KIRALLARININ TARİHİ

Füruzan KINAL

Ugarit, kuzey Suriye'de Lazkiye'nin 12 km. kuzeyinde bugünkü Ras-Şamra harabelerinin yerinde, Eski Çağların en önemli ticaret merkezlerinden biri idi. Ugarit gerçi liman değildi, fakat Attalig, Gib'ala ve denizin ortasındaki, yani küçük bir adadaki Himuli limanlarına hakimdi. Ugarit'in önemi, o zamanlar bir zahire anbarı olan Mukiş memleketinin (Amik ovasının) toprak ürünlerinin batıya naklinde ticaret aracılığı yapmasından ileri geliyordu. Ugarit kazılarında 7 muhtelif dilde (Akkadca, Asurca, Hititçe, Hurrice, Mısır ve Kenan dillerinde ve nihayet Yunanca) ile 4 çeşit yazılı (çivi yazısı, çivi alfabe yazısı, Hitit Hieroglif ve Mısır Hieroglif yazısı) tabletleri ihtiva eden arşivler, o zamanki Ugarit şehrinin yaşantısı ve karakteri hakkında fikir vermeye yeterlidir. Bu vesikalar sayesinde M. Ö. II. Bin yılda en zengin çağını yaşayan bu küçük kiralığın tarihi aydınlanmıştır.

F. A. Claude Schaeffer'in başkanlığında bir Fransız heyeti tarafından 1929 dan beri yürütülen Ugarit kazıları¹, Ugarit'in dünya yazı tarihinde özel bir yeri olduğunu ortaya koymuştur: İlk kez Ugarit'te çivi yazı işaretleri alfabe harfleri olarak kullanılmıştır. Bu işaretler Proto Fenike dilinin ifadesinde kullanılmış, sonra daha geliştirilerek Grekler'e buradan geçmişti².

Ugarit kazıları şehrin daha Neolitik devirlerden beri meskûn olduğunu göstermekle beraber³, şehrin III. Binyıldaki tarihi meçhuldür. Bunun sebebi, M. Ö. 2350 lerde bir imparatorluk kurmuş olan Akkadlar'ın kuzey Suriye'ye de hâkim olmalarıdır. Gerçekten Agadeli Sargon yazıtlarında "Güneşin battığı

1 Ugarit kazıları hakkında ön raporları Syria dergilerinde 1929 dan beri yayınlanmıştır. Ayrıca "Mission de Ras Shamra" tarafından Palais Royal d'Ugarit (PRU) lerde metin neşriyatı, Ugaritica I-VI (bu son sayı henüz elimize geçmemiştir) serisinde ise, hem metinlerin hem de arkeolojik objelerin yorumları yapılmaktadır.

2 Çivi yazı alfabeti 1932 de Alman bilgini Hans Bauer tarafından çözülmüştür. (Das Alphabet von Ras Shamra (Halle 1932).

3 Ugaritica I (1939) s. 4.

denize kadar bütün ülkeleri zaptettiğini" söyler⁴. Nitekim Ugarit kazılarında Akkad devrine ait bir silindir mühür bulunmuştur⁵.

Akkad imparatorluğu yıkıldıktan ancak bir asır sonra III. Ur sülalesi (M.Ö. 2060-1960) zamanında yeniden yazılı vesikalar başlar. Bu devre ait Mezopotamya'nın muhtelif şehirlerinde bulunan binlerce tablette Ugarit'in adı yine geçmez. Fakat Ur şehri tüccarlarının Byblos'a (Amarna çağında Gubla = Cebel) kadar gittiklerini gösteren belgeler vardır⁶.

III. Ur sülalesi yıkıldıktan sonra ise, Eski Mısır'ın Orta İmparatorluk firavunları kuzey Suriye ile ilgilenmeye başlamışlardı. Nitekim Ugarit kazılarında II. Sesostris'in (M.Ö. 1897-1879) heykeline ait parçalarla III. Amenemhet'in (1840-1792) veziri User'in heykeli bulunmuştur⁷. Mısır'ın Orta İmparatorluk devri, Mezopotamya'da Hammurabi'den önceki "İkinci Ara Devri" de denilen⁸ İsin-Larsa çağına raslar. Bu devirde Mezopotamya'da her şehir bağımsız, küçük bir kiralık olduğundan ve bu kiralıklar arasında sürekli çekişmeler bulunduğundan, uzak ülkelere giden ticaret kervanları dışında, askeri seferler yapılamamıştır. Bunun içindir ki, Orta İmparatorluk vesikalarında Babil, Mari gibi önemli ticaret merkezleri bile zikredilmemiştir. Ancak Orta İmparatorluk çöktükten sonra, meşhur Babil kralı Hammurabi ile Eski Babil devri başlar.

Eski Babil devrinde Ugarit :

Babil'de Hammurabi'nin yaşadığı senelerde kuzey Suriye'de büyük bir Yamhad krallığı vardı. Bu krallıktan Mari ve Hattuüşaş arşivleri vesikaları bahsettiği gibi, Alalakh kazılarında da bu krallığa ait vesikalar bulunmuştur⁹. Fakat bu vesikalarda Ugarit'in Yamhad krallığına bağlılığını gösteren hiç bir vesika yoktur. Tersine, Ugarit ve Yamhad kralıkları dostane mektuplaşıyorlardı. Babilli Hammurabi zamanında, tesadüfen aynı adı taşıyan Yamhad kralı Hammurabi, Mari kralı Zimri-Lim'e gönderdiği bir mektubunda: "Genç Ugaritli'nin onun sarayını görmek istediğini, onu habercisile birlikte Mari'ye göndereceğini" yazıyordu¹⁰.

4 Hans Hirsch, AfO XX (1963) s. 39.

5 Claude F. A. Schaeffer, AfO XX s. 212.

6 R. Dussaud, Fouilles de Byblos I (1939) s. 313 ve Sollberger, Byblos sous les rois d'Ur (AfO XX, s. 120 ve Albright, BASOR 163 (1961) s. 43.

7 Ugaritica II (1949) s. 53.

8 D. O. Edzard, Die zweite Zwischenzeit Babylonien (Wiesbaden 1954).

9 Wisemann, The Alalakh Tablets (London 1953).

10 Syria 18 (1937) s. 74.

Diğer taraftan Ugarit kazılarında bulunan ve Babil sanatını aksettiren bir silindir mühür üzerinde "Niqmadu oğlu Yaqaru" adı okunmuştur. Aynı isimler Ugarit kral listesinin başında da geçmektedir. Böylece bu Ugarit krallarının Eski Babil devrinde yaşadıkları kabul edilmektedir¹¹. Eğer-bu doğru ise, Mari kralının sarayını görmek isteyen genç Ugarit prensi belki de Yaqaru idi. Ugarit kazıları Yaqaru'nun sarayının yakıldığını göstermiştir. Bu yangının Alalakh'ın VI. tabakasını yakıp yıkan Hitit istilasıyla aynı zamanda olması mümkündür, zira Hattuşaş kazılarında yeni bulunan I. Hattuşili'nin (ca. 1600 lerde) annalleriyle, bu Hitit kralının Yamhad kralı ile savaştığını ve 6. senesinde Alalakh'ı zaptettiğini biliyoruz¹².

Daha sonra Hattuşili'nin halefi I. Murşili de Suriye seferi yapmış, Yamhad krallığına son verdikten sonra Babil'e kadar gitmişti¹³. Böylece Alalakh ve Halep şehirleri gibi, Ugarit'in de Eski Babil devri sonlarında Hitit akınları neticesinde yakılması çok muhtemeldir. Hititler Suriye seferlerine Hurri akınlarını durdurmak amacıyla başlamışlardı. Fakat bu iki Hitit kralının yaptığı Suriye seferleri, Hurri istilasını ancak geçici olarak önlemişti. Öyle ki, I. Murşili'nin katili ve halefi Hantili de orta Anadolu'ya kadar sokulan Hurriler'le savaşmıştır¹⁴. Nitekim M.Ö. XV. yüzyılda yaşayan Alalakh kralı İdrimi, heykeli üzerindeki kitabesinde bize, Mitanni kralı Barratarna'nın Haleb'i zaptını anlatır¹⁵. Kuzey Suriye'ye yapılan bu Mitanni istilasından sonra Ugarit'e Hurriler gelmiş olmalıdırlar¹⁶. Ugarit arşivlerinde yüzlerce Hurri vesika bulunması, şehir halkının mühim bir kısmını Hurriler'in teşkil ettiğini gösterir. Ugarit vesikalarında ayrıca yüzlerce Hurri şahıs adları geçmektedir¹⁷. Buna karşı Ugarit arşivlerinde Mitanni krallarının Ugarit'e hakimiyetlerini belgeleyen ne yazılı, ne arkeolojik tek bir vesika vardır.

Halbuki Mısır'ın XVIII. sülalesine ait vesikalarda Ugarit'in adı geçmektedir. Mısır'ı Hiksoslar'dan kurtaran firavun Ahmose'nin halefleri, kuzeyden gelecek tehlikeleri önlemek için, Suriye-Filistin şerit arazisininin Mısır'ın elinde bulunması gerekliliğini anlamışlar ve Orta İmparatorluğun geleneksel dış

11 J. Nougayrol, PRU III, p. XXXVI ve LXI.

12 L. Woolley, A Forgotten Kingdom (1953) s. 95 ve not 14'e bak.

13 Telepinuş fermanı: Sturtevant, A Hittite Chrestomaty (1935) 185 ve King, Chronicles concerning Early Babylonian King II 22.

14 O. R. Gurney, CAH vol. I-II Chap. VI p. 15.

15 S. Smith, The Statue of İdrimi (1949) s. 17.

16 A. Kammenhuber, Die Arier (1968) s. 110.

17 E. Laroche, Ugaritica V, chap. II p. 447-606, PRU III 311.

politikasını uygulamaya başlamışlardı. Bu maksatla 18. sülale Firavunları kuzey Suriye'ye (Retenuya) sürekli askeri seferler yapmışlardır. Özellikle Mitanni kralı Sauššatar'la Çağdaş olan III. Tutmosis (1502-1448), kraliçe Haçepsut'un ölümünden sonra, kuzey Suriye'ye 16 sefer yapmıştı, öyle ki "Mitanni ülkeleri ondan korkularına titriyorlardı"¹⁸.

Bu durum Hitit kralı II. Tuthalia'nın, Hititler'in Halep üzerindeki tarihi haklarını Mitanni kralından istemesine kadar devam etmiştir. Hattušaš. arşivinde bulunan Halep muadesinde II. Tuthalia'nın Halebi aldığı anlatılır. Bunun üzerine Mitanni kralı Şuttarna, kızını Firavun IV. Tutmosis'e vererek Mısır'ın yardımını sağlamıştı¹⁹. Kuzey Suriye ile birlikte Ugarit de yine Mısır hakimiyeti altına girmişti.

Amarna Çağında Ugarit :

Böylece III. Amenofis zamanında (M.Ö. 1402-1364) Ugarit krallığı Mısır'ın vassallerinden biri idi. Nitekim III. Amenofis'in çağdaşı Ugarit kralı I. Ammistamru'nun Amarna arşivinde bir mektubu bulunmuştur (EA 45). Mektupta Ammistamru kendisine "Güneşin kölesi" demekte ve düşmana karşı askeri yardım istemektedir.

I. Ammistamru'nun kimin oğlu olduğunu bilmiyoruz, fakat Eski Babil devrinden 350 sene sonra Ugarit vesikaları ilk defa onun zamanında yeniden başlamıştır. Ugarit kral listesinde de adı geçen I. Ammistamru sülalesinin Hurri asıllı olduğu sanılmaktadır²⁰. Ugarit arşivinde I. Ammistamru'ya atfedilen bir tek mektup bulunmuştur (16.112). Bu mektubun selam kısmı Amarna çağı üslubu ile yazıldığı için, Mısır kralına gönderilmiş olabilir.

I. Ammistamru'nun yerine oğlu Niqmadu II geçtiğinde, Ugarit hâlâ Mısır'ın tebası idi, zira Amarna arşivinde II. Niqmadu'dan IV. Amenofis'e yollanmış mektuplar bulunmuştur (EA 46-49). Ayrıca Niqmadu Mısırlı bir prensle de evlenmişti. Ugarit kazılarında, üzerinde bu düğünü tasvir eden mermer bir vazo bulunmuştur²¹. Fakat Mısır'la bu akrabalık bile, Ugarit'i Hitit tecavüzünden kurtaramamıştı. Gerçekten, Anadolu'da siyasi birliği yeniden düzenleyen Büyük Hitit Kralı Şuppiliuma memleketin ekonomik çıkar-

18 H. th Bossert, Asia (1956) s. 4.

19 J. A. Knudtzon, Die El Amarna Tafeln (1915) EA 29.

20 C. H. Gordon, Jahrbuch für kleinasiatische Forschung II (1965) s. 229 da Mitanni kralı Sauššatar'ın babası Kirta'yı Ugarit mitoslarındaki tanrı kral Keret'in şahsında canladığı fikrindedir.

21 Ugaritica III (1956) s. 180. Ayrıca EAI₃₉ da Firavunun haremindeki Ugaritli kadın zikredilir.

larının kuzey Suriye'nin zengin şehirlerini Mitanni devletinin elinden almayı gerektirdiğini görmüş ve bu maksatla Mitanni kiral sülalesi içindeki ikilikten faydalanmasını bilmişti. Mitanni prensi Artatama tarafından kurulan Hurri krallığını resmen tanıması üzerine, Mitanni kralı Tušratta ile bozuşmuştu. İšuva (Fırat'ın Malatya batısındaki bükümünün içi) memleketi yüzünden vukubulan ilk Mitanni-Hitit savaşını Tušratta kazanmış ve zaferini de Mısır'a bildirmişti (EA 17). Fakat bir sene sonra yapılan ikinci Suriye seferinde Mitanni devletinin başkenti Waššukanni düşmüş, kiral Tušratta kaçmıştı. Hitit kralının bu büyük zaferinin akisleri Suriye - Filistin'deki şehir kirallarının Amarna'da bulunan mektuplarında görülür²². Hemen hepsi de Mısır'dan askeri yardım isterler. Şehirlerden bazıları yağmalanmaktan kurtulmak için kendiliklerinden teslim oluyorlardı.

Kuzey Suriye şehirlerinde yaşanan bu ana baba günlerinde Ugarit'in takibettiği politikayı vesikalardan izlemek mümkündür. Zira bu sırada Ugarit'i yöneten Niqmadu II. ye ait vesikaların çoğu siyasi niteliktedir²³. Bunlardan Hitit Büyük Kralı Şuppiluliuma'nın II. Niqmadu ile yaptığı Ugarit muahedesinde: Mukış kralı İtur-Adad, Nuhašše kralı Adad-Nirari ve Niya kralı Aki-Tešub'un birleşerek Hitit kralına karşı kurdukları koalisyonla Ugarit'in de katılması için Niqmadu'ya baskı yaptıkları, fakat Niqmadu'nun bu teklifi red etmesi üzerine, Ugarit topraklarını işgal ettikleri anlatılmaktadır. Bu şehir devletlerinin isyanı Mattivaza muahedesinde de bildirilir²⁴. Vaktiyle Mısır'ın, sonra Mitanni devletinin vasalları olan bu küçük kralar, Hitit hegemonyasını kolayca kabul etmek istemiyorlardı. Nitekim Şuppiluliuma'nın kuzey Suriye'yi zaptından 20 sene sonra aynı krallıklar yine isyan etmişlerdi. Bu ikinci isyanın tarihini Firavun Tutankhamon'un dul zevcesinin Karkemiş muhasarasında bulunan Şuppiluliuma'ya gönderdiği meşhur mektubu ile biliyoruz²⁵. Buna göre Ugarit muahedesinde bildirilen ayaklanma Waššukanni'nin düşmesinden hemen sonra yapılmış olmalıdır²⁶. Çünkü vesikada adı geçen âsi prenslerden Adad-Nirari'nin Amarna arşivinde mektubu (EA 51) bulunmuştur. O da tabii Mısır'dan acele yardım istiyordu.

22 Mesela Byblos (Gubla) prensi Rib-Addi'nin EA 7 numaralı mektubu.

23 Hitit kral I. Şuppiluliuma ile muahede: 17.340 = PRU IV 48, 17.227 = PRU IV 40, Amurru kralı Aziru ile muahede = 19.68 = PRU IV 284 ve Karkemiş kralı Şarri-Kušuḥ'un mektubu: 17.334 PRU IV 54, 17.132 = PRU IV 35 v.s.

24 E. Weidner, PD (BoSt 8) No: 1 ve 2.

25 H. G. Güterbock, The Deeds of Şuppiluliuma 25 told by his son, Muršili II. JSC vol X (1956) s. 94.

26 J. Nougayrol, PRU IV 32.

Šuppiluliuma'nın fermanında komşu şehirlerin baskısı karşısında Niqmadu'nun: "Ben Majeste Büyük Kırılın kölesiyim, beni düşman eline bırakma" diye haber gönderdiği, bunun üzerine Büyük Kırılın hemen oğlunun komutasında bir Hitit ordusunu gönderdiği anlatılmakta, sonra Niqmadu'nun kurtarıcılara altın, gümüş ve bakır vererek şükranlarını sunduğu bildirilmektedir. Vesikada Šuppiluliuma'nın bu sırada Alalahk'ta bulunduğu ve Ugarit kiralını bu şehirde kabul ederek elimizde bulunan muahedeyi imzaladığı anlatılır. Muahedede Büyük Kırılın Niqmadu'nun Kırallığını tanıdığı ve "bundan böyle Ugarit'in bir çöpüne bile kimsenin dokunamayacağı" açıklandığı gibi, Ugarit'e verilen yeni hudutlar ve vergiler de bildirilmektedir. Buna göre Ugarit her sene Büyük Kırılın şahsına, kiralıçesine ve Veliht prense ve Hitit sarayının ileri gelenlerine verilmek üzere toptan 14 Mine 20 şekel altın, 2 Mine gümüş, 45 mine değerinde "uqnu yünü", 20 minelik Haşmanu yünü Hattušaş'a gönderecekti. Buna karşı Hitit Büyük kiralı asi şehirlerden aldığı bazı hudut şehirlerini Ugarit'e ilhak ediyordu. Šuppiluliuma'nın zaptettiği bir şehire karşı bu lütufkarlığının nedeni, Niqmadu'nun kendiliğinden itaatini bildirmesile beraber, Hitit ekonomisinin Ugarit gibi zengin bir ticaret merkezine ihtiyacı olması idi. Zira yeni ilhak olunan Halep ve Karkemiş şehirlerine Akdeniz'de mahreç gerekti.

Niqmadu arşivleri arasında bir de Amurru kiralı Aziru ile yapılmış bir muahede tableti bulunmuştur. Bu vesikaya göre Niqmadu ile Ammistamru, Ba'aluya, Abdi-Hepa ve Siannu arasındaki eski düşmanlıklar unutulacak, Aziru'ya 500 şekel (4 kg) altın karşılığında Aziru'nun askerleri ve arabaları Ugarit'i koruyacaklardı. Burada düşmanlar arasında sayılan Ammistamru, eğer Niqmadu'nun babası ise, o zaman Niqmadu'nun tahta normal yoldan gelmediği, bazı saray entrikalarının olduğu anlaşılır. Vesikadaki Ba'aluya EA 170 de adı geçen Aziru'nun biraderlerinden biri olabilir, fakat Abdi-Hepat'ın Amarna'da mektuplarından tanıdığımız Jerusalem kiralı olması şüphelidir, zira Ugarit Kudüs'ten çok uzaktır. Niqmadu, Aziru ile bu anlaşmayı ikinci Suriye isyanı sırasında yapmış olabilir.

Niqmadu'nun mektuplarına gelince²⁷, bunlardan Ugarit'te bulunan 17.334 (PRU IV 54) no: lu mektup, I. Šuppiluliuma zamanında Karkemiş kiralı tayin edilen Šarri-Kuşuh (Biyaşşili) tarafından Niqmadu'ya gönderilmiştir. Tablet alt yazısında, bu tablet kırıldığı için, Šarri-Kuşuh'un torunu İni-Teşup tarafından, yani II. Murşili zamanında, yeniden yazdırıldığı bildi-

²⁷ Amarna arşivinde bulunan EA 46-49 dan başka Ras Şamra-Ugarit arşivinde de 17.132 = PRU IV; 35 17.334 = PRU IV 54.

rilmektedir. Mektupta Karkemiş kralı, Ugarit kralına Nuhaşşe kralı Tette'ye karşı bir birleşme teklif etmektedir. Tette'nin isyanı halinde: "Ben gelene kadar, sen kendi silahlarınla harekete geçersen, onun topraklarından alırsın, teklifimi kabul etmez, Tette'ye hücum etmezsen, ondan hiç bir şey alamazsın" denilmektedir²⁸.

Niqmadu'nun Amarna arşivinde bulunan mektuplarından EA 46, çok bozuk olduğundan, hiç bir şey anlaşılmıyor. EA 47 de Niqmadu, Firavuna sadakatinden söz ettiğine göre, mektup Şuppiluliuma'nın I. Suriye seferinden önce yazılmış olmalıdır. EA 49 da ise, Niqmadu Mısır'dan bir hekim gönderilmesini istemektedir. Bu mektuplarda Mısırlı bir prensesin Ugarit'e gideceğine dair bir kayıt olmamasına karşı, Ugarit arşivlerinde Mısır Hieroglif yazılı mühürü basılı prenses Şarelli'ye ait senedler bulunmuştur. Şarelli'nin IV. Amenofis'in üç kızından biri olmadığı kesin olmakla beraber, Mısır sara-yına mensup herhangi bir prenses olabilir. Zira Niqmadu'ya halef olan Ara-Halpa zamanında Ugarit'te yine Mısır etkisi başlamıştı.

Ara - Halpa İdaresi :

Niqmadu'nun Mısırlı zevcesi Şarelli'nin mühründen başka Tanrı Dagan'a bulunduğu Hieroglif yazılı bir de steli bulunduğu için²⁹, Ara-Halpa'nın annesi olması çok muhtemeldir, zira bu devre ait buluntular arasında, üzerinde Firavun Horemheb'in kartuşu bulunan bir de stel meydana çıkarılmıştır³⁰ Horemheb'in Hititli çağdaşı II. Murşili de annelerinde Suriye şehir krallarının isyanından ve Karkemiş ile Haleb'e yeni kralların tayin edilmesinden bahseder³¹. Bu ayaklanmaya Ugarit kralı Ara-Halpa'nın da katılması mümkündür. Çünkü II. Murşili'nin Ugarit kralı Niqmepa ile yeni bir anlaşma imzalamıştı. Buna göre isyana katılan Ara-Halpa tahttan uzaklaştırılmış, hatta belki de öldürülmüştü. Zira Ugarit arşivi arasında bulunan Ara-Halpa'nın vasiyetnamesi, onun başına gelecekleri bildiğini gösteriyor: "Gelecekte öldüğüm zaman, zevcem Taka'nın kızı Kubaba'yı biraderim alırsa, Hazi dağının beyi Ba'al onu boğsun" denilmektedir (16 .144 = PRU 111,76). Buna rağmen Niqmepā bu kraliçe ile evlenmek, yani "Levirat" suretiyle tahta çıkmaya hak kazanmış idi.

28 I. Şuppiluliuma'nın Nuhaşşe kralı Tette ile yaptığı muahede tableti Hattuşas arşivinde çok bozuk halde bulunmuştur, bak. E. Weidner, PD (BoSt 9) No. 3.

29 Ugaritica IV vol III fig. 106.

30 Margaret S. Drower, CAH fasc. 63 s. 12.

31 F. Bilabel, Geschichte Vorderasiens und Aegyptens, s. 234.

Niqmepa zamanı :

Böylece II. Murşili tarafından Ugarit tahtına oturtulan Niqmepa, bütün idaresi boyunca Hitit devletinin sadık bir vassalı olmuştur. Son Suriye isyanından sonra II. Murşili kuzey Suriye şehir devletlerinin idaresini Karkemiş'teki yiğenine bırakmış gibi görünüyor. Belki de bu yüzden Hattuşaş arşivinde Ugarit'e ait vesikalar yoktur. Yazık ki Karkemiş kazılarında arşiv bulunmamıştır. Bereket versin ki Ugarit arşivleri bu yokluğu kısmen doldurmuştur. Bu cümleden olarak Ugarit'te muhtelif nüshaları bulunan II. Murşili'nin fermanından (17.237 = PRU VI, 63) onun Ugarit'e karşı yürüttüğü politikayı öğreniyoruz. Bu vesikaya göre, II. Murşili evvelce Ugarit'e ait olan Siyannu ve İstanu şehirlerini Ugarit'ten alarak Karkemiş'e bağlamıştı. Bunun üzerine Niqmepa, Ugarit'e ait toprakların küçüldüğünü ileri sürerek, senelik vergi ve hediyelerin de indirilmesi için, Hitit kralı yanında teşebbüse geçmiş, Murşili babası tarafından Ugarit'e konulan 500 şekel altının 30 şekeli ile Tuppanuri, Huburtanuri (imrehor), Andupşalli ve Sukkal denilen yüksek memurlara gönderilecek yünlü kumaşları ve prenslere verilecek hediyeleri kaldırmıştı. Fakat "Eğer Hattı'den bir kiral oğlu, bir soylu kişi Ugarit'e bir haber getirmek için gelirse, Ugarit kralı ona canı isterse verir, isterse hediye vermezdi", bu bir mecburiyet değildi. Bundan başka II. Murşili Niqmepa ile birde muahede yapmıştı (17.353 = PRU IV, 88). Hattuşaş nüshası ele geçmiyen bu anlaşmada, diğer Hitit muahedeleri gibi: 1) Tarihi mukaddeme (Preamble), 2) Hükümler (condamnation), 3) Lanet (malediction) bölümleri vardır. Hitit Büyük kralı Ugarit kralından kendisinin dostu ile dost, düşmanı ile düşman olmasını istemektedir. Burada düşman olarak Mısır, Hanigalbad (Mitanni) ve Karduniaş (III. Babil sülalesi) memleketleri yanında bir de Alti memleketi sayılır. Bu ülke, Şuppiluliuma tarafından ilhak edilen İşuwa'nın doğusundaki Hititler'in Alše, Asurlular'ın Alzi dedikleri memlekettir³². Bu düşman memleketlerin isimleri, Şuppiluliuma'nın ölümünden sonra Önasya dünyasındaki politik havanın ne kadar değiştiğini bize gösterir. Şuppiluliuma I zamanında Amqa seferile başlayan Mısır düşmanlığının devamı tabiidir. Nitekim firavun IV. Amenofis'in haleflerinden Horemheb'in mezar kitabelerinde Suriye seferi anlatıldığı gibi³³, mezar resimlerinde de savaş esirleri arasında Hititli esirler tasvir edilmiştir³⁴. Mitanni devletinin diğer bir ismi olan Hanigalbat memleketinin düşmanlığını ise, Kurtiwaza muahedesile de bili-

32 PRU IV s. 253. (1956).

33 Bilabel, L.c. s. 101, n. 4.

34 Resim için Eduard Meyer, G.d.A. II, 1 bakınız.

yoruz: Tušratta'nın oğlu Kurtiwaaza'nın Hitit Büyük kralı tarafından Mitanni tahtına oturtulmasına, başka bir Mitanni prensi Šuttarna isyan etmiş, vaktile Mitanni devletinin en büyük kralı Sauššatar'ın Asur'dan iğtinam ettiği altın kapıyı eski sahiplerine verme karşılığında, Asur'dan askeri yardım almış ve bu kuvvetle Mitanni'nin istiklâli için mücadeleye girişmişti. Bu itibarla II. Mursili tahta çıktığında Šuttarna, Asur kralı ile anlaşmış durumda idi.

Babil'e gelince, burada I. Muršili'nin Babil'i zaptından beri Kaslar hüküm sürüyordu. Bu kavimler Babil'e Karduniaš diyorlardı. I. Šuppiluliuma bu sülaleden bir prensesle evlenmişti. Nitekim Hattuşaş ve Ugarit arşivlerinde bazı vesikalara Hitit kralı bu Babil kralının kızı ile birlikte kazılmış mührünü basmıştı³⁵. Demekki Šuppiluliuma'nın ölümünden sonra Hitit-Babil dostluğu da bozulmuştu. II. Mursili'nin üvey anası Tavannanna ile geçinememesi buna sebep olabilir.

Diğer taraftan bu sırada Babil ile Asur arasında cereyan eden olaylar Babil'in "P" kroniğinde ve Asurlular'ın "Sinkronistik Tarih" denilen vesikalarında anlatılmaktadır³⁶. Buna göre Babil kralı Burnaburiaš, oğlu Karaindaš'a (veya Karahardaš'a) Asur kralı Asuruballit'in kızını almıştı, fakat genç prens bir isyan sırasında öldürülmüş, bunun üzerine Asur kralı Babil'i işgal etmişti. Böylece artık Hitit-Babil dostluğu söz konusu olamazdı. Altı'li düşman ise Asur'la birleşerek Mitanni topraklarını paylaştığını esasen Mattiwaza muahedesi (KBo I,2.) ile biliyoruz. Buna göre II. Muršili zamanında Hititler Fırat'ın doğusundaki toprakları Asur lehine kaybetmiş idiler.

Ugarit muahedesinde: "Mukiš, Halep ve Nuhašše Hatti kralına karşı savaşa başlarsa, o sırada Hatti kralı bir memlekette seferde ise, Sen Niq-mepa askerlerin, arabaların ve bütün kalbinle savaşmazsan..." cümlesi üzerinde durmak gerektir. Çünkü "Šuppululiuma'nın kahramanlıkları" metinleriyle kuzey Suriye'nin zaptından sonra stratejik önemi olan Halep ve Karkemiş şehirlerine Büyük Kralın oğullarının tayin edildiğini biliyoruz. Yani II. Muršili zamanındaki Halep Kralı Telepinuš, aslında Hitit kralının ağabeyi veya yiğeni idi. Hatta II. Mursili Halep muahedesinde: "Bizler, Büyük Kralın Šuppiluliuma'nın oğulları hepimiz ve sülalemiz birlik olalım" demektedir³⁷. Buna göre Ugarit muahedesinde Halep şehrinin düşman olarak gösterilmesini, Haleb'i eline geçirmek isteyen eski kral sülalesinin bir hareketi olarak yorumlamak lâzımdır.

35 Ugaritica III s. 4.

36 F. Bilabel. L. c. s. 341-344.

37 E. Weidner, PD (BoSt 8/9) RS. 14 satır 8-9.

Ugarit kralı Niqmepa çok uzun bir süre -en az 40 sene- iktidarda kalmış olmalıdır. Zira onun III. Hattuşili ile de muhaberatı bulunmuştur. Buna göre Niqmepa Qadeş savaşını yapan Hitit kralı Muvatalli zamanını da görmüş olmalıdır. Gerçekten Ugarit arşivleri arasında doğrudan doğruya Muvatalli'ye ait vesika bulunmamakla beraber, Niqmepa'nın Qadeş savaşında Hititler tarafında olduğunu gösteren bir "Generalin mektubu" bulunmuştur.

Mektup Şumianu (veya Şumitta) isimli bir komutandan "isim zikredilmeksizin "Kıralıma" hitabı ile gönderildiği için, çeşitli şekillerde yorumlanmıştır. Komutan mektubunda: "Beş aydan beri Amurru'da bulunduğunu, gece gündüz düşmanı gözlediğini, kuvvetlerinden bir kısmını deniz kenarına, bir kısmını da Lübnan dağlarının eteklerine yerleştirdiğini, mütemediyen yağmur yağdığını, soğukların onu mahfettiğini, arabalarının kırıldığını, atlarının öldüğünü, ordusunun erimekte olduğunu, fakat kıraldan istediği takviye kuvvetlerinin bir türlü gelmediğini" anlattıktan sonra, "Ardata, şehri varoşlarında gece yarısı suların ortasında yapılan bir savaşta sadece bir esir alabildiklerini, onu Mısır kralı hakkında sorguya çektiğinde, Mısır Kralının yakında çıkacağını, fakat boş ellerle çıkacağını söylediğini, "eğer Mısır kralı bizzat gelmez, sadece okçu alaylarını gönderirse, onları yeneceğini, bu itibarla mutlaka takviye kuvvetlerinin gönderilmesini, oysaki düşmanın bir düziye takviye aldığı" söyler ve "eğer tanrı bize yardım ederse, mezarda onun karnına basacağız ve (bu iş) onların bana yapmak istedikleri şekilde bitecek" demektedir (20.33 = Ugaritica V 69). Mektup Niqmepa'nın oğlu II. Ammis-tamru zamanında yaşayan Ugaritli büyük bir memur Rapanu'nun özel arşivinde bulunmuştur. Schaeffer, Şumitta'nun son Ugarit kralı Ammurapi zamanında yaşadığını kabul ederek, mektupta anlatılan muharebelerin, Mısır vesikalarında "Deniz kavimleri" denilen Ege göçlerine karşı III. Ramses'in Amurru'da sekizinci senesinde yaptığı mukavemet hareketlerini anlattığını, Ugarit kralının Deniz kavimlerle gizlice anlaşığı için, generale III. Ramses'in Ardata'ya çıkarma yapmasını önlemek vazifesinin verildiğini ileri sürer³⁸.

Fakat mektubu tercüme eden Nougayrol, tabletin gerek ebadı ve rengi, gerekse akkadcası bakımından Amarna arşivine kuzey Suriye'den gelen mektuplara benzediğine ve akkadcasının çok temiz olduğuna dayanarak, Generalin mektubunun Amarna çağı sonunda, yani Qadeş savaşları sırasında yazıldığı kanısındadır³⁹. Biz de bu görüşe katılıyor ve III. Ramses Ardata'ya gittiği

38 Ugaritica V (1968) s. 607 vd.

39 J. Nougayrol, Ugaritica V. 76-79 ve İraq 25 (1963) s. 110.

zaman, kuzey Suriye şehirlerinin çoktan Ege kavimlerinin işgali altında bulunduğunu, böyle bir ortamda generalin kiralına mektup gönderemeyeceğini düşünüyoruz.

Qadeş savaşından sonra, Amurru da dahil olmak üzere, kuzey Suriye'nin tek hakimi artık Hititler'di. Mısır-Hitit barışından sonra ise, Hititli tüccarlar Ugarit'e dolmuşlardı. Ugarit Hititler safında bulunduğu halde, hala ağır vergi ödüyordu. Niqmepa, Kilikyada'ki Ura şehrinden gelen tüccarları III. Hattuşiliye şikayet etmişti. Bunun üzerine bu Hitit kiralı elimize geçen fermanını (17.30 = PRU IV 102) göndermiş ve Uralı tüccarların yalnız yaz aylarında Ugarit'te oturmalarını, kışları memleketlerine dönmelerini emretmişti. Bundan böyle Uralı tüccarlar Ugarit'te taşınmaz mal satın alamayacaklardı: "Eğer Uralı bir tüccar bir Ugaritli'ye para vermişse, Ugaritli parayı geri vermek istemezse, Ugarit kiralı bu Ugaritli'yi ailesile beraber Uralı tüccara teslim edecekti". Yani köle olacaklardı. Ancak bu suretle Uralı tüccarlar Ugarit kiralının malları ve toprakları üzerinde bir hak talep etmeyeceklerdi.

III. Hattuşili zamanına ait başka bir vesika ise (17.229 = PRU IV 106) Talimmu isimli bir tüccarın emrindeki gezici satıcıların Apsuna şehrinde öldürülmesi ile ilgilidir. Mesele mahkemeye verilmekle beraber, suçlular mahkemeye gelmemişlerdir. Apsuna herhalde Ugarit'e ait bir şehirdi ki, III. Hattuşili ölenlerin kan bedeli olarak 1 talent gümüş tazminat verilmesini Ugarit kiralına emrediyordu. Fakat henüz dava sonuçlanmadığı için, "gelecekte Talimmu katle ait mühürlü tablet (ilâm) çıkardığında, kendisine bu tablet gösterilecektir." Ugarit'te bazı tüccarların öldürüldüğünü Babil kralı Kadaşman - Enli'lin III. Hattuşili'ye gönderdiği mektubundan (KBo I, 10) da biliyoruz. Demekki Babil kralı Ugarit'in Hitit kiralına aidiyetini biliyordu.

Bu devre ait mültecilerin iadesiyle ilgili başka bir vesikada da (17.238 = PRU IV 106) Hitit kralı eşit haklar ileri sürer. Böylece Niqmepa idaresinin sonlarına doğru, Ugarit'te Hitit nüfuzu sarsılmaya başlamış gibi görünmektedir.

II. Ammistamru :

Niqmepa'ya oğlu II. Ammistamru halef olmuştu. Ugarit kırılları arasında en çok vesika bırakan bu kiralıdır. Fakat bu vesikaların çoğu kiralın özel hayatına aittir. Bununla beraber onun Hitit kralı III. Hattuşili ile zevcesi kraliçe Pudu-Hepa ve oğulları IV. Tuthalia zamanlarında yaşadığı ve Hitit-Mısır barışının sağladığı emniyet havasından Ugarit'in ticaretini yürütmek ve zenginleşmek için faydalandığı anlaşılıyor. Ne var ki, III. Hattuşili idaresinin

sonlarında Asur kralı I. Adad-Nirari'nin eski Mitanni şehirlerini zaptı ile başlayan kalkınması, I. Salmanassar zamanında tam bir saldırı haline geldiğini Hattušaş vesikalari ile de biliyoruz. Öyle ki, III. Babil sülalesi kralarından Kadaşman-Turgu Asur kralının tecavüzünden endişelenerek Hitit kralı III. Hattuşili ile bir dostluk anlaşması imzalamıştı. Fakat III. Hattuşili artık bir sefere çıkamayacak kadar yaşlanmıştı. Bunun için ölen babasının yerine Babil tahtına çıkan Kadaşman-Enlil'e gönderdiği meşhur mektubunda (KBo I 10): genç Babil kralını Asur'a karşı harekete teşvik ediyordu⁴⁰. Böylece Asur devletinin Büyük Kırallık olma mücadelesini yaptığı sırada Ugarit II. Ammistamru'nun idaresi altında bulunuyordu.

II. Ammistamru, Niqmepa'nın Amurru kralı DU-Teşup'un kızı Ahatmilku ile izdivacından doğan en küçük oğlu idi. Karkemiş kralının gönderdiği bir fermanda (17.352 = PRU IV 122) kraliçe Ahatmilku'nun, Hişmi-Şarruma ve Arad-Şarruma isimli diğer iki Ugarit prensine baba mirasından hisselerini vererek Alaşya'ya sürgün edildikleri anlatılmaktadır⁴¹. Kraliçenin taht üzerinde hak iddia edebilecek bu prensleri uzaklaştırarak kendi öz oğlunu tahta çıkardığı anlaşılıyor. (17.35) numaralı tablet, bu olayın Büyük Hitit kralı IV. Tuthalia tarafından da tasdik edildiğini gösterir. Tuthalia fermanında: "Gelecekte Hişmi-Şarruma ve Arad-Şarruma ve oğulları Ugarit kiralığı üzerinde hiç bir hak talebinde bulunamazlar" diye açıkca tahtın verasetine müdahale edebildiğini görüyoruz (17.367).

II. Ammistamru kral olduktan sonra Ugarit ve Amurru sarayları arasındaki dostluk geleneğine uyarak o da Amurru kralı Bentişina'nın kızı Pidda ile evlenmişti. Fakat bu izdivacın bir trajedi ile sonuçlandığını mektuplardan öğreniyoruz. Suçu asla açıklanmayan bu kraliçe, Utri-Şarruma isimli bir oğul doğurduktan sonra, işlediği bir suç yüzünden vatanı Amurru ülkesine kaçmıştı. Bunun üzerine Ugarit kralı II. Ammistamru onu boşamış (17.159) ve bu boşanma Hitit Büyük Kralı IV. Tuthalia tarafından da tasdik edilmişti (17.159). Karkemiş kralı Ini-Teşup da boşanmanın Büyük Kral tarafından tasdik edildiğini ayrıca Ugarit kralına bildirmişti (17.396). Hitit kralı IV. Tuthalia fermanında Ugarit tahtının geleceğini tayin etmekte: "Eğer prens Utri-Şarruma (Ben annemle gitmek istiyorum) derse, taht üzerindeki hakkımı kaybeder ve gider. O zaman Ugarit kralı oğullarından diğer birini veliaht

40 B. Landsberger, Sam'al (Ankara 1948) s. 106 n. 251 ve s. 114 n. 269 da bu mektup tercüme edilmiştir.

41 III. Hattuşili de yiğeni Urhi-Teşub'u Alaşya'ya sürmüştü. A. Goetze, MVAeG 29/3 s. 280.

tayin eder, fakat eğer Ugarit kralı Ammistamru'nun ölümünden sonra, Utrisarruma annesini Ugarit'e alırsa ve onu ana kraliçe yaparsa, tahtı kaybeder ve canının istediği yere gider, o zaman majesteleri, Ammistamru'nun başka bir oğlunu Ugarit'e kiral tayin eder. Gelecek günlerde Bentišina'nın kızı, oğulları ve kızları üzerinde Ammistamru'dan bir hak talep edemez, bu hak Ammistamru'ya aittir, eğer bu kadın böyle bir hak isteğinde bulunursa, kendisine bu tablet gösterilecektir" denilmektedir (17.159 = PRU IV 126). Bu olayla ilgili başka bir vesikada (17.348) ise, Ugarit kralı Ammistamru canı isterse, Pidda'nın çocuklarının taht hakkını kabul eder, istemezse etmez" yazılıdır.

Bu olay üzerine Amurru kralı Bentišina'nın oğlu Šauškamuwa, Ugarit kralına bir mektup (17.116) göndererek Pidda'yı biraderlerinin yanında hapsedtiğini, onun artık Ugarit'e dönmiyeceğini bildirmiş ise de, Ammistamru zevcesinin iadesini talep etmişti. Bu meseleye ait bir de mukavele-name vardır ki, bu vesikadan bu aile faciasının sonunu öğreniyoruz: Amurru kralı ve Bayan Pidda'nın biraderi Šauškamuwa ile Ammistamru arasında yapılan bu mukaveleye göre (17.372 = PRU IV 141) 4 talent altın, 7 talent bakır (= 1400 şekel gümüş) karşılığında Šauškamuwa kız kardeşini Ugarit kralının eline teslim etmiştir. Mukavelede: "Ugarit kralı Büyük Bayanın kızına artık canının istediğini yapacak, isterse bağışlayacak, isterse öldürecek veya denize atacaktır, eğer Šauškamuwa ugarit kralına: "Bu para çok az, daha ver" derse, ona bu tablet gösterilecektir (17.228 = PRU IV 143) ve gelecekte Ammistamru'yu mahkemeye vermiyeceklerdir, eğer onlar: "Bize hemşiremizin kanının bedelini ver." derlerse, bu tablet onlara gösterilecektir (17.318 = PRU IV 144).

Talihsiz Ugarit kraliçesi Pidda'nın kaybını Büyük Kral IV. Tuthalia da tasdik etmekte ve: "Büyük Bayanın kızı kaybolduğu için, gelecekte Amurru kralı Bentišina'nın oğlu Šauškamuwa ve Büyük bayanın diğer oğulları Ammistamru'ya karşı dava açarlarsa, onlara kendisinin gönderdiği bu tablet gösterilecektir" denilmektedir (17.82 = PRU IV 147).

Ugarit kraliçesi, Büyük Bayanın kızı Pidda'nın ihanetine ait bütün bu vesikalar M.Ö. XIII. yüzyılda Suriye saraylarında para için neler yapıldığını ve ahlakın ne kadar düştüğünü göstermesi bakımından önemlidir.

Ammistamru'nun şahsına ait bu vesikaların dışında, devrin siyasi durumunu aksettiren bir tek tablet vardır (17.159): Burada IV. Tuthalia Asur kralına (muhtemelen I. Tukulti-Ninurta'ya) harp ilan etmiş durumda görülür. Karkemiş kralı İni-Teşup tarafından Ugarit kralına gönderilen bu me-

sajda: "Asur savaşı bitene kadar Ugarit kralından asker ve arabaların alınmayacağı" bildirilmekte ve savaş bittiğinde Ugarit kralının bir hak talep etmeyeceği, eğer Haşmetmeap onu Asur kralı üzerine gönderirse, askerler ve arabalar hakkında birlikte barış yapacaklardır." Mektubun sonunda savaşa katılmamanın bedeli de açıklanıyor: Ugarit kralı Haşmetmeaba Bit-Dup-pišu'nun 12 kervanının çektiği 50 Mine (24 kg) altın verdi" denilmektedir.

II. Ammiştamru'ya ait vesikalar arasında Karkemiş kralı İni-Teşub'un 17 mektubu vardır. Bunların bir kısmı Ugaritte öldürülen Karkemişli tüccarlarla, Karkemişte öldürülen Ugaritli tüccarlar hakkında Ugarit ve Karkemiş şehirleri ile İni-Tesub arasında yapılmış anlaşmalardır. Öldürülen tüccarlar için adam başına 3 Mine (= 1,440 kg) gümüş tazminat saptanır. Bir kısmı da (17.341, 17.68) Ugarit ile Siyannu şehri arasındaki sınır vakaları hakkında İni-Teşub'un verdiği kararları açıklarlar. Bu itibarla Hitit kralı IV. Tuthalia'nın Suriye'deki vassallerin bu gibi küçük meselelerinin hallini Karkemiş kralına bıraktığı anlaşılıyor.

İbirunu :

II. Ammiştamru'ya oğullarından (15.139=PRU III 166) İbiranu halef olduğuna göre, öldürülen kraliçenin oğlu Utri-Şarruma annesile Amurru'ya dönmüştü. Bu devre ait vesikalarda yalnız Hitit prensleri zikredilir. Karkemiş kralı da Hitit kralını ziyarete gitmediği ve hediye göndermediği için İbiranu'yu takbih eder (17.247 = PRU IV 191) ve Ugarit'in vereceği askerlerin ve arabaların yola çıkıp çıkmadığını kontrol etmek için bir müfettişin (Qardabbu) geleceğini bildirir (17.289=PRU IV 192). Bu iki vesika Ugarit'teki Hitit hakimiyetinin sarsıldığını gösterir. Nitekim ismi açıklanmayan bir Büyük Kıralla gönderilmiş bir mektupla İbiranu, Amarna mektuplarında olduğu gibi, kralın ayaklarına kapandıktan sonra, kralın sarayına, zevcelerine, Büyüklere ve kralın olan herşeye selam yazar⁴².

İbiranu'nun oğlu III. Niqmadu'ya ait pek az vesika olduğundan, onun tahtta kısa bir süre kaldığı ve yerine Ammurapi'nin geçtiği tahmin edilmektedir. Ammurapi Ugarit kral listesindeki son isim olduğundan, Ugarit'in onun zamanında yıkılıp yıkılmı ve bir daha da iskan edilmediği anlaşılmaktadır. Buna göre Ammurapi'nin idaresi son Hitit kralı II. Şuppiluliyama zamanına raslamış olmalıdır.

⁴² J. Nougayrol. PRU III s. 4 n. 1 de bu mektubun Hitit Büyük kralına gönderildiğini kabul eder.

Ammurapi zamanında Ugarit hâlâ Hitit vassali olarak görünmekle beraber, iki memleket arasındaki bağlar çok gevşemiş gibidir. Bir mektuba göre, Güneşin kızı Ehli-Nikkal, Ammurapi'nin oğlu Tanhuwa-tassa ile evlenmişti. Fakat Ugarit kiralına gönderilmiş başka bir mektupta (20.216 = PRU IV 108) "Seninkilerden biri kendisi için Güneşin kızını kaçırdı, o zamandan beri sen ne yaptın? Şimdi bir taraftan Tirhatu, öte taraftan hala ona renkli yünlü veriyorsun" denilmektedir. Diğer taraftan Majestenin kaçırılan kızıyla ilgili başka bir mektupta (17.355) Karkemiş kralı Hitit prensesi Ehli-Nikkal'in Ammurapi'nin oğlundan ayrılmış olarak bahsetmektedir. Bu iki olay arasında bir münasebet olup olmadığı meçhuldür. Ancak şurası kesindir ki, Ammurapi zamanında Hitit-Ugarit münasebetleri soğuk bir safhaya girmiştir⁴³. Buna rağmen Ammurapi'nin Alaşya (Kıbrıs) kiralına yazdığı mektuplardan, Ugarit'in deniz ve kara kuvvetlerini Hitit kiralının emrine gönderdiğini öğreniyoruz (Ugaritica V 24). Ugarit kuvvetlerinin Hatti memleketinde bulunduğu sırada 7 gemi ile gelen düşmanlar şehri yakıp yıkmışlardı. Ugarit kralı, "babam" dediği Alaşya kiralına "yakınlarda gemi görünürse, kendisine hemen haber gönderilmesini" rica ediyordu. Demekki Ammurapi henüz mektup yazacak durumda idi ve düşmanlar sonradan bir kere daha gelerek işlerini tamamlayacaklardı. Ugarit arşivlerinde bulunan Alaşya mektuplarında deniz yolu ile geldikleri bildirilen düşmanların, Mısır kaynaklarında Deniz kavimleri denilen Ege kavimleri olduğuna şüphe yoktur.

Böylece M.Ö. XII. yüzyılda Anadolu üzerinden geçerek Karkemiş, Kadeş ve Amurru memleketlerini de mahfeden ve "Büyük Heta'nın bile karşı kovanmadığını" III. Ramses'in kitabeleriyle bildiğimiz Deniz Kavimleri göçlerinin korkunç etkisinden Ugarit'in de kurtulamadığı anlaşılmaktadır.

43 Göndereni ve gönderilene meçhul 18.30 no'lu mektupta Ugarit kralı mutat Hattušaş ziyaretini yapmadığı için azarlanmakta ve onun 'Güneşin kölesi, malı olduğu kendisine hatırlatılmaktadır. Albright, BASOR 184 göre, mektup II. Şuppiluliyama tarafından gönderilmiştir.